

Pomen in uporabnost avtohtone pasme v govedoreji

Krava cikaste pasme s teletom (Foto: M. Simčič)

Pripravil:
Stane Bevc specialist za živinorejo KGZS KGZ-NM

Cikasto govedo je edina avtohtona slovenska pasma govedi. Pasma je bila nekoč močno razširjena na Gorenjskem, Bohinju in Tolminskem. Nastala je iz avtohtonega enobarvnega rumenkasto-rdečega keltskega goveda (brachycernega izvora), katerega krave so dosegale težo od 140 do 222 kg. Take živali so bile vse do druge polovice 19. stoletja. Da bi povečali okvir živali in izboljšali mlečnost tega goveda, so ga križali s pincgavskimi in belanskimi biki. Prvotno govedo je bilo enobarvno in je bele lise dobilo od pincgavca in s tem tudi ime – cikasto govedo.

Cikasto govedo so zaradi slabših rejskih rezultatov želeli pretopiti s svetlo lisasto pasmo vse od zgodnjih 60 let devetnajstega stoletja. Le malo kmetij je ohranilo cikasto pasmo in v letih, ko se je ustanovilo Združenje rejcev avtohtonega cikastega goveda leta 2001 so našli le še 15 kmetij z izvornim prvobitnim tipom cikastega goveda in evidentirali 312 krav pri 167 rejcih z bolj ali manj izraženimi lastnostmi cikaste pasme.

Zdaj je cikasta pasma bolj razširjena. V Sloveniji imamo okoli tisoč kmetij, ki so v letu 2015 redile 1593 krav in 1566 glav ostalih kategorij cikaste pasme. To je skupaj 3.159 govedi cikaste pasme, kar pomeni 0,67% populacije vseh goved v Sloveniji. Stalež govedi cikaste pasme ima trend naraščanja. Cikasto govedo redijo majhne kmetije v hribih in tudi manjše ljubiteljske kmetije.

Biotska pestrost in vir genov

Cika je pasma govedi, ki je zelo skromna in preživi na območjih, ki so za govedorejo manj primerni. To je v planinah, kjer je krajša vegetacijska doba in kjer so ostrejša klimatska razmera. V takih razmerah je veliko težje ali celo nemogoče rediti sodobne pasme govedi. Gospodarnost reje sodobnih pasem v takih razmerah, bi bila vprašljiva. Cikasto govedo omogoča poseljenost ljudi tudi na takih visokogorskih območjih, ker se je dolga desetletja prilagajalo na take razmere.

Avtohtone pasme so povsod v svetu zelo pomembne kot vir genov. Vemo, da so intenzivne pasme govedi zelo osiromašene širšega izbora genov. Zaradi zelo ostre selekcije na visoko mlečnost imamo elitne živali, ki so si zelo podobne in tak je tudi njihov genetski zapis. Kljub temu, da so te populacije velike, imamo najboljše živali, ki so potomke majhnega števila elitnih bikov. V takih populacijah je genska pestrost zelo majhna.

Zaradi ostre selekcije in parjenja v sorodstvu, izgubljammo koristne gene ali pa vnašamo in širimo v obstoječo populacijo škodljive gene. Tako imamo mleko, ki povzroča občutljivejšim ljudem alergije, živali imajo slabe noge itd. Vse to zahteva pri sodobnih pasmah »osvežitev krvi«, to je vnašanje novih genov v populacijo.

Podnebne spremembe in velikost živali

Podnebne spremembe imajo velik vpliv na rejo govedi. Zemlja se segreva in imamo vedno milejše zime in toplejša poletja z manj padavin. Govedo lažje prenaša nizke temperature kot vročino. Vsa selekcija v govedoreji je bila naravnana na povečanje

okvirja pri govedu, saj smo z povečevanjem mlečnosti povečevali tudi telesno maso živali. Večja ko je žival, težje ohranja svojo telesno temperaturo. Lažje in manjše živali lažje prenašajo visoke zunanje temperature. Cikasto govedo je manjšega okvirja in ima nižjo telesno maso od sodobnih pasem, zato lahko pričakujemo manjšo občutljivost na visoke temperature.

Velikost živali in mlečnost

Bohinjske krave so bile v preteklosti poznane po svoji skromnosti in so veljale za zelo dobre molznice. Kljub majhnosti so dajale relativno veliko mleka.

Krave velikega okvirja dosegajo večjo mlečnost v primerjavi z kravami manjšega okvirja. Če računamo mlečnost glede na maso živali pa je lahko krava manjšega okvirja relativno bolj produktivna. Manjša krava ima manjši delež vzdrževalne krme. Na strmih območjih so rejci odbirali manjše živali in večje in težje prodajali v dolino. Tako so ohranjali manjši okvir cikastega goveda. Cikasto govedo odlikuje tudi relativno dobro razvita sposobnost za konzumacijo voluminozne krme. Zato je zelo primerna krava za prirejo senenega mleka.

Cikaste krave imajo zelo razvit materinski čut in dobro skrbijo za svoja teleta. Zato pasmo najpogosteje redimo kot krave dojilje in jo zelo redko uporabljamo za prirejo mleka. To je marsikje neizkoriščena možnost, posebno na območjih, ki so turistično dobro obiskani.

Paša na strminah in erozija

Ciko so redili kmetje na območju, kjer je veliko strmih površin. Znano je, da se na takih strminah bolje obnesejo lažje živali. Težje živali porabijo za gibanje relativno veliko energije in je za njih planinska paša preskromna krma. Na skromnih planinskih pašnikih so se težje živali slabo obnesle. Že oplemenjevanje bohinjskega goveda s pincgavsko pasmo, pozneje pa pretapljanje cikastega goveda z lisasto pasmo se je izkazalo za ta območja za napako. Težje živali so v takih razmerah hirale.

Poleg tega težje živali povzročajo na strmih večje plazenje, kar omogoča ob nalivih odnašanje zemlje. Take površine je zelo težko ponovno zatraviti in preprečiti nadaljnjo erozijo. Cikasto govedo povzroča mnogo manjšo erozijo tal in je zelo prilagojeno za pašo na strminah. Ima temno obarvane in zato zelo čvrste parklje.

Dobra plodnost in dolga življenjska doba

Krave cikastega goveda so imele sezonsko telitev. Telile so običajno jeseni ali pozimi. Krave so tako telile vsako leto in živali, ki se niso obrejile so izločali in tako ohranjali dobro plodnost.

Cikasto govedo se je veliko gibalo, saj so se vse živali čez pašno sezono pasle. S pašo so pričeli spomladi okoli kmetije, pozneje pa nadaljevali na planinah in jeseni pasli spet v dolini. Za cikasto govedo je značilna tudi dolga življenjska doba.

Za cikasto govedo je značilno tudi to, da ima zelo drobne kosti, kar je daje kakovost klavnim živalim.

Težave pri širitvi reje cikastega goveda

Cikasto govedo se redi pri nas v zelo majhnih čredah, saj je v povprečju le nekaj več kot 3 govedi na kmetijo. Pogosto so to kmetije na območjih, ki so manj primerna za kmetijstvo. Gospodarji teh kmetij so pogosto starejši ljudje. Ti se tudi manj vključujejo v ukrepe KOPOP in uveljavljanja subvencij za rajo avtohtonih pasem, ravno zaradi vodenja evidenc.

Zaradi majhne populacije je težko najti dobre in ustrezne plemenjake. Težko je preprečevati parjenje v sorodstvu. Vse to negativno vpliva na širjenje reje pasme cikastega goveda.

Viri:

- 1.) Rejski program za cikasto govedo (2010)
- 2.) Cikasto govedo, mag. Jeretina
- 3.) Spremljanje pasemske sestave goved v Sloveniji , Adrijana Bratec (2012)
- 4.) Slovenske avtohtone in tradicionalne pasme domačih živali, MOP, (2014)
- 5.) Rezultati kontrole prireje mleka in mesa Slovenija 2015 (2016)